

“URA IXURIRIK” ERESIA

Gizonezkoek taldean obratuko dute andere oreinaren ehiza

Sortaldeko Europa osoan aurkitzen dira eresiarren bertsio ezberdinak. Horrek frogatzen ote du sinboloak eta genero bortxakeriak inkontzienteetan sustraituak direla, hizkuntz aniztasunaren gain-gainetik? Honek egiten du abesti hau hain uhargarria.

| ITXARO BORDA |

IRUDIA: AINARA AZPIAZU “AXPI”

HAIZEA TALDEAK 1978AN plazaratu album oroigarri hartako kanten artean *Ura ixuririk* izeneko buklean entzuten genuen, orduko K7 heroikoen zintak higatzeraino. Amaia Zubiriaren ahotsak zoratzen gintuen eta abestiaren hitzek zinez harritzen: gauez neska zena, egunaz oreina bilakatzen zen... Transformista jaidurarekiko kide guztien antzera, Maddiren destinoa hondarrean tragikoa zen.

Kantaren hitzak Piarres Lafittek bildu zituen emazte informatzaile batengandik. Ez zigun haren izenik eman. Are gutxiago, mende erdiaz iparraldeko kultura alorraren giderrak fermuki atxiki zituenak ez zuen nehon kontatu eresia handios hau nola aurkitu zuen. 1965eko *Gure Herria* hilabetekariaren 37. zenbakiaren 116-117 orrialdeetan agertu arazi *Atlantika-Pirene-etako sinbeste zaharrak* deituriko bere artikuluan aipatu zuen Uztaritzeko eruditua.

Txomin Artolaren musika-kideek melodia berri batez apaindu zuten, urte bat aurrerago Frantziako Malicorne ospetsuak jada ezagutu arazi zuen zatiari biziki hurbil. Antzekotasuna ukigarria suertatzen da, kasik lau hamarkada geroago, Amaia Zubiriaren eta Marie Yacouben bozen artekoa barne. Ez dut ahanztekoa alabaina, 1989an, Benito Lertxundik *Pazko Gauerdi Ondua* diskoan eskaini zion interpretazio tirana, soinuaz kontakizunaren tentsioa eta misterioak azpimarratuz.

Besteak beste, Txomin Peillen, Jon Juaristi, Koldo Biguri, Luis Mari Mujika ala Patri Urkizu altxor horren muina ikertzeari uztartu zitzaizkion, bakoitzak berea ekarriz, kantaren nondik norakoak argitzen zizkigutela. Agerpenak oro interesgarriak dira eta denak bat datoz errateko abestia ez dela baitezpada euskal jatorrikoa, frantsesez, galegoz, hungariarrez edo gazteleraz ere aurkitzen dela,

ArteDramak aurkezten du

HUTS TEATROA

ETXEKOAK

AZAROA. 2015		ABENDUA. 2015
1 Luhuso	20 Leioa	5 Hazparne
4 Gasteiz (Principal)	22 Durango	11 Elorrio
6 Azpeitia	26 Donostia (Gazteszena)	12 Berriz
7 Larresoro	27 Donostia (Gazteszena)	13 Markina-Xemein
11 Iruñea (NAE-ENT)	28 Donostia (Gazteszena)	
13 Zumaia	29 Donostia (Gazteszena)	
18 Bilbo (Arriaga)		

www.etxeokak.eus
info@artedrama.com

ERDIKO KAIERA • "URA IXURIRIK" ERESIA

abantzu hitzez hitz, protagonisten izenak aldaturik, andere-oreinak beti gaizki bukatzen duela: Britainia eta Normandia eskualdeetan famatu *La Blanche Biche* erromantzean halaber tupinan burbuilaz dago Margueriten bihotza...

Bitxia da hala ere, hemeretzigarren mendean, Sallaberri, Azkue edo beste biltzaile amorratuek abesti honen aztarnarik ez aurkitzea, Lafittek publikatu aitzin. Baliteke itzulpen berantiarrekoa dela: aspalditik dator inguratzen gaituzten kultura anitzetako kantak euskarara ekartzeko ohitura, itzuliz ala egokituz, hitzak ala melodiak.

Gertakarien haria bilbatzen dugu jadanik: Maddik gauak eta egunak sorgintzen dituela dirudi, sineste animistak eta fede kristaua gurutzatuz Pazko Arratsean, ur menturaz benedikatua isurtzen dela, emaztea orein bilakatzea bideratzeko. Izerdia imajinatzen dugu bere abere larruan perlatzen, hats hartze trinkoak, oihan ilunean, zakurrak gibeletik zaunkaz dituela. Irudia indartsua da eta izpirituak gatibatzen ditu.

*Ura ixuririk sorginen bidean
Dobaina bildu dut Bazko arratsean
Gauaz Mayi nuzu, egunaz oreina
Etxeko zakurrek xerkatzen nutena.*

Familia eredu baten lekuko dator *Ura ixuririk* kanta. Ama, Jakes semea, eta Maddi alaba eta arreba dira pertsonaia nagusiak. Lehen koplari, neskakak bere burua aurkezten baldin badu, bigarrenetik hara, ama-semeen solasaldia garatzen doa. Bien artean halako konplizitate bat nabaritzen da, sorginduriko andereñoa beraien kontroletik kanpo oreinez aldatzen jolasten bailitza, lanjerraren mugetan. Jakesek orak askatu ditu, amaren arrangura harrotuz:

*– Jakes nun tuk orak ez tiat senditzen ?
– Oihanpean kurri, oreina xerkatzen...
– Jakes deit zakurrak, salbazak arreba!
– Ama nola sinets Mayi daitekela...*

Zakurrek ez dute huts egiten: oreina harripatu eta ausikika hil dute. Jakes, ez da ohar-tzen, ezin du asmatu, oreina Maddi dela, lana kanitaz edo labanaz bukatzen du: abere zen-duari erraiak idokitzen dizkio eta haragia pusketan ematen du, kozinatu eta jateko prest. Bere arrebarengan pentsatzen du amultsuki, ehiza apailatuz plazer egingen diolakoaz ziur.

*Jakes zakurrei basi da xistuka ;
Oreina hil dute kolpez hausikika.
Jakesek kanitaz eman du pusketan :
– Aseko abal da Mayi gurekila.*

Azkeneko bertsoak istorio doloretsoaren mamia agerian uzten du. Abeslariaren eta entzuleen gogoetan, denbora ahantzietatik datorren kanibalismoarekiko horrore zaharra bermatzen da. Jakesi mintzo zaio Maddi, nahiz eta tupina bere haragi egosiaz mukuru egon. Azken bi lerroetan aldiz, amak bere burua nola hiltzen duen azaltzen da: puñala bihotzean sartzen du, ohar-tzen delarik alaba galdu duela.

*– Afal, afal, Jakes ni nuk hor lebena
Ene haragiak beterik dupina!
Ama sala zolan nigarra begian,
Puñala sartu du bere bihotzean.*

Erroak, zeltiar munduan dituen frantsesezko *La Biche Blanche* kanta anitzez luzeagoa da. Honetan, has-tapenean, ama

eta alaba biak oihanean paseatzen dira. Alabak salatzen dio, euskarazko bertsoan ez bezala, egunaz neska izanik gauez oreina dela eta guztiak atzetik dauzkala, baroiak, printzea eta denetan arrabiatuena Renaud bere anaia propioa. Oreinaren hilotzak, ile horiak eta emakume bularrak dituela seinalatzen du bertsoak. Margueritek xuxurlatzen duen hondar koplak ez ditu xehetasun morbidoak eskas, aditzaile prestuen zoramenerako agian. Hona, dasta, oinarritzko hizkuntzan:

*Vous n'avez qu'à manger
Suis la première assise
Ma tête est dans le plat
Et mon cœur aux chevilles
Mon sang est répandu
Par toute la cuisine
Et sur vos noirs charbons
Mes pauvres os y grillent.*

Zehaztasun kurruskarien aldetik, aitortuko dugu, euskara askoz ere diskretuagoa delagurean, beti ere, labur eta on hobe.

Troiako gerraren bezperan, zorte ona eskuratzeko, Agamemnon ankerrak bere alaba sakrifizioa eraman zuenean, Artemisa jainkoak Ifigenia oreinez aldatu zuen: metamorfosiak, Maddi gaizoaren kontrala, bizitza salbatu zion behingoz. Esoporen fabuletatik hasi eta Marie Darrieussecq-en *Abardikeriak* nobelaraino, aberetzen diren jende itxuraldaketak ugariak dira. Baina menturaz *Ura ixuririk* olerkiak badu izpirituak subliminalki urratzen dizkigun beste zerbait.

Oreina, lurrean eta airean dabilelako askatasunaren, gaztetasunaren, garbitasunaren eta haurtasunaren inozentziaren sinbolo sexuala da, feminitate arinarena eta larruz larru, oiha-nez oihan, zuhaitz handien gordean, gozatu daitekeen maitasunarena. Ez da arraroa halatan, heriora hezi zakurrez gain, baroiak, printzeak eta anaiak erakartzen baldin baditu, botere zirkuluak bezain moralak debekatzen dituen harreman inestualak ahantzi gabe.

Zer lotura eduki dezake horrelako kanta misteriotsuak?

Familiaren baitan, zenbaitetan, garatzen diren biolentzia mota baten adibide zoharra aurkitu daiteke. Amak haziriko jeloskeria mutuaren haritik, anaiak, alegia deus ez, kalitzen duen alabaren istorioa irakurtzen ahal dugu lerro hauetan. Maddik agian, sendiaren ohorea kolpatuko zuen, inguruko, eta menturaz bere klase sozialekoak ez ziren gizonekin jolasten ibiltzeagatik edo, metaforetan itorik, ehiza eraz apaindu bortxaketa kolektibo baten hatza dakarkigu. Mendeku bat ere gorpuztu dezake: oreinak, belarri oinetan adar txoak dituen, eskualdeko senar bat engainatuko zukeen eta horregatik hiltzea merezi zuen. Gizonezkoek taldean obratuko dute eta ama, azken finean gaztiguaren ardura onartuz, suizidatuko da:

*Ama sala zolan nigarra begian,
Puñala sartu du bere bihotzean.*

Sortaldeko Europa osoan aurkitzen dira eresiarren bertso ezberdinak. Horrek frogatzen ote du sinboloak eta genero bortxakeriak inkontzienteetan sustraituak direla, hizkuntz aniztasunaren gain-gainetik? Honek egiten du abesti hau hain uhargarria.

Pazko arratsak latzak dira Euskal Herrian, *Bazko Gaiñerdi Ondoak* adina. Udaberriaren etorrera eta bizitzaren birberritze alaia ospatzeko orde, gauaren itsuaz balia, kantuetara jaukitzen diren hilketa erritualak konplitzen dira. Ondotik lasterrak, malkoak, doluak, eta ama xifrituen betirako damuak. Egunaren eta odol jarioaren arteko kontrastea datza eresi hauen oinarritzko edertasuna.

Abestiak humanotzen gaitu, eta sorgintzen... ■

